

1^ο Πανελλήνιο Επιστημονικό
Συνέδριο Χορού και Μουσικής

1st Greek Scientific Congress
on Dance & Music

www.elepex.gr

**Τόποι Διαμόρφωσης και Διαπραγμάτευσης της Χορευτικής Ταυτότητας
των Ελλήνων του Πόντου**

Π. Κελεσίδης

ΤΕΦΑΑ, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή

Στις μέρες μας γίνεται πολύς λόγος για την παράδοση, τη διαφύλαξή της και τη μετάδοσή της στις επόμενες γενιές. Καθώς ο λαϊκός πολιτισμός υποχωρεί κάτω από την πίεση των νέων συνθηκών ζωής αρκετοί είναι εκείνοι που θεωρούν ως επιτακτική την ανάγκη αναβίωσης μορφών του που δεν ανταποκρίνονται στη σημερινή πραγματικότητα. Το φαινόμενο αυτό αποτέλεσε και της τάσης των σύγχρονων ανθρώπων, των αστών ιδιαίτερα, να έλκονται από το παλαιό και το εξωτικό σύμφωνα με τον Μερακλή ορίζεται ως φολκλωρισμός¹.

Στην κατηγορία των αναβιώσεων από πολύ νωρίς εντάχθηκαν και οι παραδοσιακοί χοροί. Αποσπώμενοι αυτοί από το φυσικό τους χώρο αποτέλεσαν αντικείμενο ενασχόλησης εθνικών χορευτικών συγκροτημάτων, που ξεκίνησαν τη λειτουργία τους ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα στην Ευρώπη αρχικά και σε ολόκληρο τον κόσμο στη συνέχεια. Βασική τους επιδίωξη συνιστούσε η συλλογή του χορευτικού υλικού και η μεταφορά του στη σκηνή. Οι μελετητές του φαινομένου κάνουν λόγο για δύο «παράλληλες χορευτικές παραδόσεις»² οι οποίες, ωστόσο, βρίσκονται σε αλληλεπίδραση.

Στην Ελλάδα, οι χορευτικές αναβιώσεις ξεκινούν ήδη από το 1911 με την δημιουργία του Λυκείου των Ελληνίδων³. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η Δώρα Στράτου με την ίδρυση το 1952 του σωματείου «Ελληνικοί χοροί», που από το 1954 πραγματοποιεί καθημερινές παραστάσεις κατά τους καλοκαιρινούς μήνες σε θέατρο στο λόφο Φιλοπάππου και έχει στο ενεργητικό του πλήθος εμφανίσεων στο

εξωτερικό. Από τότε ακολούθησε σημαντικός αριθμός χορευτικών ομάδων. Ορισμένες από αυτές ασχολούνται αποκλειστικά με την παρουσίαση χορών σε τουρίστες με επίκεντρο τις ταβέρνες στην περιοχή της Πλάκας αλλά και σε κρουαζιερόπλοια⁴.

Τη συντριπτική πλειοψηφία βέβαια απαρτίζουν πνευματικά κέντρα δήμων και κοινοτήτων και πολιτιστικοί σύλλογοι που διατηρούν χορευτικά συγκροτήματα όπου διδάσκονται χοροί από όλη την Ελλάδα. Στις τάξεις τους δραστηριοποιούνται άτομα που αγαπούν το χορό και επιδίδονται σε αυτόν για λόγους όπως η ψυχαγωγία, η γυμναστική και το ενδιαφέρον για τον παραδοσιακό πολιτισμό.

Στο συνολικό αριθμό των χορευτικών συγκροτημάτων έρχονται να προστεθούν και αυτά των χιλιάδων εθνοτοπικών συλλόγων. Τα μέλη τους ασχολούνται κυρίως με τον πολιτισμό του τόπου τους⁵ και ανάμεσα στις δράσεις τους κυρίαρχη θέση κατέχει η δημιουργία χορευτικών ομάδων. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν και τα συγκροτήματα των ποντιακών σωματείων τα οποία αποτελούν τους κατεξοχήν διαχειριστές του χορευτικού κεφαλαίου της ομάδας και αναλαμβάνουν την παρουσίαση και προβολή του σε εκδηλώσεις που οργανώνονται από ποντιακούς καθώς και άλλους φορείς στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Οι απόψεις σχετικά με τις αναβιωμένες χορευτικές επιτελέσεις δίστανται. Αρκετοί μελετητές του φαινομένου εκφράζουν τις ανησυχίες τους και θέτουν ζητήματα πιστότητας του αναβιωμένου υλικού. Ακόμη εντοπίζουν τους κινδύνους που εκκολάπτει η 'εμπορευματοποίηση' των ειδών της λαϊκής τέχνης και υποστηρίζουν ότι μέσα από τις αναβιώσεις επιδιώκεται η χειραγώγηση των μαζών και η επιβολή της κυρίαρχης ιδεολογίας στο λαό⁶.

Είναι γεγονός ότι η παράδοση στο πλαίσιο δημιουργίας των εθνών-κρατών αποτελεί ένα από τα κύρια μέσα για τη συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας⁷. Στην Ελλάδα, στα τέλη του 19^{ου} αρχές του 20^{ου} αιώνα, η ενασχόληση με την παράδοση και συνακόλουθα και με τη χορευτική μας κληρονομιά προσανατολίστηκε από τους διανοούμενους της εποχής σε μια προσπάθεια αναζήτησης της συνέχειας με το απώτατο αρχαιοελληνικό παρελθόν⁸. Ο χορός συνιστούσε ένα από τα στοιχεία εκείνα που θα μπορούσαν να πιστοποιήσουν τη συνέχεια της ελληνικής φυλής από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας.

Από την άλλη πλευρά αρκετοί μελετητές προσεγγίζοντας θετικά τις αναβιώσεις υποστηρίζουν ότι η ενασχόληση με αυτές δημιουργεί προϋποθέσεις για τη διερεύνηση σύγχρονων πολιτισμικών ζητημάτων. Αναφορικά με τη «δεύτερη ύπαρξη»⁹ του χορού η Ζωγράφου θεωρεί ότι καθώς οι αναβιωμένες χορευτικές πρακτικές δεν είναι πια αντικείμενο ενασχόλησης της ελίτ, ειδικότερα μετά τη δεκαετία του εβδομήντα ('70), δίνουν στο σύγχρονο άνθρωπο τη δυνατότητα επαφής με επιμέρους εμπειρίες και γνώσεις αναφορικά με το άμεσο πλαίσιο του χορού και ανίχνευσης στοιχείων του παρελθόντος που έχουν περάσει στο περιθώριο και έχουν λησμονηθεί¹⁰. Μέσα από μια τέτοια οπτική η έρευνα των αναβιώσεων περνάει σε ένα άλλο επίπεδο πέρα από αυτό της αναζήτησης πιστών αντιγράφων ενός ιδεατού προτύπου μιας προγενέστερης εποχής-παράδοσης, η οποία κατά το Μερρακλή¹¹ ταιριάζει περισσότερο στους χώρους των μουσείων.

Προσλαμβάνοντας την παράδοση όχι ως δεδομένη, αλλά ως υλικό που ανανεώνεται¹² και σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί και να επινοείται¹³ είναι δυνατό να δούμε τις φολκλωρικές αναβιώσεις ως ευκαιρία των ομάδων να διεκδικήσουν μια θέση στο σύγχρονο κόσμο δίνοντας τη δική τους εκδοχή για τα πράγματα και να διαμορφώσουν νέες ταυτότητες-παραδόσεις. Με βάση δε το γεγονός ότι η ταυτότητα στην περίπτωση μας και η χορευτική, ως τρόπος ανάγνωσης του 'εαυτού' και του 'άλλου' δεν υπάρχει αυτοφυής, δεδομένη ή φυσική, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η συγκρότηση της εξαρτάται από τις συγκεκριμένες κοινωνικές και ιστορικές συνθήκες στις οποίες δραστηριοποιείται η κάθε κοινότητα, φορέας της δράσης¹⁴, και είναι διαφορετική από τόπο σε τόπο.

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η μελέτη του τρόπου διαμόρφωσης της κοινής χορευτικής ταυτότητας των Ποντίων και της προβολής της κατά τις παραστάσεις των ποντιακών συγκροτημάτων σε επίσημες εκδηλώσεις του οργανωμένου ποντιακού χώρου. Για την πραγματοποίηση του στόχου χρησιμοποιούνται δεδομένα από προγενέστερες επιτόπιες έρευνες τα οποία συγκεντρώθηκαν με τη μέθοδο της συμμετοχικής παρατήρησης και προέρχονται κυρίως από την παρακολούθηση τριών ετήσιων εκδηλώσεων των Ποντίων με πανελλήνια εμβέλεια για δύο συνεχόμενες χρονιές, το 2000 και 2001¹⁵. Πρόκειται για: α) το Ποντιακό πανοῦρ (πανηγύρι) στα Σούρμενα Αττικής που πραγματοποιείται από τον τοπικό σύλλογο με αφορμή τη γιορτή του Αγ. Θωμά και το ταφικό έθιμο, β) το Ποντιακό τριήμερο στην Καλλιθέα Αττικής που διοργανώνει ο παμποντιακός σύλλογος Αργώ από το 1985 και γ) το

πανηγύρι της Παναγίας που πραγματοποιείται στο Βέρμιο της Μακεδονίας από το σωματείο Παναγία Σουμελά και την πανελλήνια ομοσπονδία ποντιακών σωματείων.

Για την καλύτερη κατανόηση όσων συμβαίνουν στην σκηνή το ενδιαφέρον πέρα από τις παραστάσεις των ποντιακών συγκροτημάτων εστιάζεται και στο συνοδευτικό λόγο των διοργανωτών, των εκπροσώπων των σωματείων και του παρουσιαστή καθώς και στις βιβλιογραφικές πηγές τις σχετικές με την ιστορία, την παράδοση και κυρίως το χορό.

Η σωματειακή οργάνωση και οι εκδηλώσεις

Οι πρώτοι Πόντιοι έφτασαν στην Ελλάδα ήδη από το 1914, αμέσως μετά τους βαλκανικούς πολέμους, και εγκαταστάθηκαν σε περιοχές της πρόσφατα απελευθερωμένης Μακεδονίας. Θα ακολουθήσει νέο προσφυγικό κύμα μετά από τις διώξεις και τις εκτοπίσεις των Ποντίων από τους Νεότουρκους κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. Το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού πληθυσμού που κατοικούσε στα βόρεια μικρασιατικά παράλια είχε εγκαταλείψει τις εστίες του ή είχε απομακρυνθεί βίαια από αυτές μετά και τη δεύτερη φάση της γενοκτονίας, μεταξύ των ετών 1919-1922, πολύ πιο πριν την υπογραφή της συνθήκης της Λοζάννης περί ανταλλαγής των πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία¹⁶.

Ο κύριος όγκος των Ποντίων την περίοδο αυτή εγκαταστάθηκε κυρίως σε χωριά και πόλεις της Μακεδονίας και της Θράκης, καθώς και στα μεγάλα αστικά κέντρα, την Αθήνα, τον Πειραιά και τη Θεσσαλονίκη. Στις νέες τους εστίες οι Πόντιοι ίδρυσαν άμεσα επιτροπές και σωματεία που στόχο είχαν να δώσουν λύση στα σοβαρά προβλήματα, που αντιμετώπιζαν¹⁷. Οι σύλλογοι αυτοί ονομάστηκαν εξ αρχής ποντιακοί και στους κόλπους τους είχαν θέση όλοι οι Πόντιοι ανεξάρτητα τύπου προέλευσης. Δόθηκε έτσι έμφαση στην κοινή καταγωγή και στη διαμόρφωση μιας παμποντιακής ταυτότητας.

Τα πρώτα δύσκολα γι αυτούς χρόνια στον ελλαδικό χώρο, οι πρόσφυγες, δεν είχαν την ευρύτερη αποδοχή από την τοπική κοινωνία. Το στίγμα της εποχής μας δίνουν οι υποτιμητικοί χαρακτηρισμοί ‘τουρκόσποροι’, ‘πρόσφυγγες’ και ‘Αούτηδες’ με τον τελευταίο να απευθύνεται αποκλειστικά στους Πόντιους. Στην αρνητική αυτή στάση, αποτέλεσμα της αντίθεσης ντόπιων-προσφύγων, οι Πόντιοι αντέταξαν μια σειρά από επιχειρήματα, αμυντικούς μηχανισμούς. Στηριζόμενοι σε διαπιστώσεις, που άλλοτε προέρχονταν από την ομάδα και άλλοτε όχι, τόνιζαν την προσφορά τους στην

υπόθεση του ελληνισμού. Στόχο είχαν να μετατρέψουν την αρνητική αντιμετώπιση σε δυναμική της ομάδας επιτυγχάνοντας την ισχυροποίηση της κοινής ταυτότητας, την ευρύτερη αποδοχή και παράλληλα την προώθηση των συλλογικών διεκδικήσεων.

Τις επιδιώξεις τους οι Πόντιοι τις πραγματοποιούν μέσα από τις πρωτοβάθμιες και δευτεροβάθμιες οργανώσεις τους που στις μέρες μας μόνο στην Ελλάδα ξεπερνούν τις τετρακόσιες (400). Βήμα έκφρασής τους αποτελούν συνέδρια, βιβλία, εφημερίδες, ραδιοφωνικοί σταθμοί και πλήθος εκδηλώσεων όπου προβάλλουν τις απόψεις τους για τη γνήσια ελληνική τους καταγωγή στηριζόμενοι στην ιωνική διάλεκτο την οποία μιλούν, την προσφορά τους στον ελληνισμό, το ρόλο τους ως Ακρίτες, την ιστορία τους, τα ήθη και τα έθιμά τους που και αυτά έχουν βαθιές ρίζες, όπως υποστηρίζουν. Ταυτόχρονα απαιτούν από το κράτος την επίσημη καταγραφή της ιστορίας τους¹⁸ και την εισαγωγή της στα βιβλία όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης.

Ο χορός από την πλευρά του εντάσσεται στη λογική της προσφοράς της ομάδας και των διεκδικήσεών της μιας και έχει συνδεθεί με την αρχαιότητα, ειδικά μέσω του Σέρρα ο οποίος έχει χαρακτηριστεί ως συνέχεια του αρχαίου Πυρρίχιου¹⁹. Τη διαχείριση των χορών έχουν αναλάβει οι ποντιακοί σύλλογοι που στη συντριπτική τους πλειοψηφία συντηρούν χορευτικά συγκροτήματα²⁰ αναλαμβάνοντας το κόστος λειτουργίας τους και προσφέροντας τα μαθήματα δωρεάν σε όποιον το επιθυμεί. Με τον τρόπο αυτό τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων θεωρούν ότι συμβάλλουν στη διατήρηση της χορευτικής παράδοσης και φέρνουν τα παιδιά σε επαφή με το σύλλογο απομακρύνοντάς τα παράλληλα από κακές συνήθειες.

Εκτός από τις αίθουσες διδασκαλίας των ποντιακών συλλόγων τόποι διαμόρφωσης και προβολής του παμποντιακού χορευτικού ρεπερτορίου είναι και οι επίσημες εκδηλώσεις των συλλόγων, στις οποίες προβάλλονται μια σειρά από διεκδικήσεις και επιδιώξεις των οργανώσεων των Ποντίων με κυριότερη αυτή της διεθνούς αναγνώρισης της γενοκτονίας²¹. Η πεποίθηση-έκφραση σε πρόσφατη εκδήλωση της Ένωσης Ποντίων Ν. Κιλκίς, οι Αργοναύτες (Αργοναυτικά στις 26-8-09), στο χαιρετισμό που απηύθυνε προς τα μέλη του συλλόγου και τους παρευρισκόμενους στο ξεκίνημα της ο εκπρόσωπος του συνδέσμου ποντιακών συλλόγων Μακεδονίας-Θεσσαλίας, πως «με τέτοιες εκδηλώσεις κάνουμε πιο δυνατή τη φωνή των Ποντίων», μας δίνει το πλαίσιο στο οποίο δραστηριοποιούνται οι ποντιακοί σύλλογοι.

Το ρεπερτόριο των χορευτικών συγκροτημάτων

Το χορευτικό ρεπερτόριο των συγκροτημάτων των ποντιακών συλλόγων τα πρώτα χρόνια εμφάνισής τους, τις δεκαετίες 1950 και 1960, συνέθετε ένας αριθμός είκοσι (20) περίπου χορών από όλη τη γεωγραφική έκταση του Πόντου²². Με το πέρασμα των ετών οι προσπάθειες των Ποντίων χοροδιδασκάλων, οι οποίοι προέρχονται από τους ποντιακούς συλλόγους και έχουν υπάρξει ή εξακολουθούν να είναι μέλη των συγκροτημάτων τους, έφεραν στο προσκήνιο χορούς από περιοχές του Πόντου που παλαιότερα δεν ήταν διαδεδομένοι πέρα από συγκεκριμένα χωριά και κοινότητες. Έτσι στο αρχικό ρεπερτόριο προστέθηκαν κυρίως χοροί της Μπάφρας, του Ακ Νταγ Μαντέν, του Κιουμούς Μαντέν²³, αλλά και από άλλες περιοχές του Πόντου που μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 1990 σπάνια παρουσιάζονταν από τα ποντιακά συγκροτήματα.

Περίπου προς τη δύση της δεύτερης και την αυγή της τρίτης χιλιετηρίδας ο αριθμός των χορών που συνθέτουν το ρεπερτόριο των συγκροτημάτων ξεπέρασε τους εξήντα (60). Η αύξηση αυτή αποτυπώθηκε σε εργασίες Ποντίων κατά κύριο λόγο χοροδιδασκάλων και λαογράφων, και σε εκδόσεις των συλλόγων και των ομοσπονδιών²⁴. Χαρακτηριστικό των συλλογών παρά τις διαφορές ως προς τον τελικό τους αριθμό είναι ότι συμπεριλαμβάνονται σε αυτές χοροί όλων των Ποντίων είτε ζούσαν εντός του διεκδικούμενου το 1920 Πόντου είτε πέρα από αυτόν, στο Καρς, στις παροικίες της νότιας Ρωσίας και στα μεταλλεία που ίδρυσαν Αργυροπολίτες σε ολόκληρη τη Μ. Ασία.

Αυτή την πρακτική της παρουσίασης των ποντιακών χορών, ως ενιαίου όλου, τη βλέπουμε πέρα από τις βιβλιογραφικές καταγραφές και τις αίθουσες διδασκαλίας και κατά τη διάρκεια των παραστάσεων των ποντιακών συγκροτημάτων, τα οποία συνθέτουν τα προγράμματα τους με χορούς από διαφορετικά μέρη του Πόντου. Σε ένα σύνολο εβδομήντα μιας (71) εμφανίσεων που πραγματοποίησαν σαράντα εννέα χορευτικές ομάδες ποντιακών συλλόγων την περίοδο 2000-2001 στις τρεις εκδηλώσεις, που αναλύθηκαν, σε μια συγκεκριμένη περιοχή εστίασαν το ενδιαφέρον τους μόνο δύο. Πρόκειται για αυτές της Ν. Μπάφρας Σερρών και του πολιτιστικού συλλόγου Προχώματος «ο Οδυσσέας» που συμπεριέλαβαν στις παραστάσεις τους χορούς αποκλειστικά της Μπάφρας και του Καρς αντίστοιχα τόπους προέλευσης από τους οποίους κατάγονται τα μέλη τους και οι κάτοικοι των χωριών στα οποία δραστηριοποιούνται.

Το γεγονός αυτό μας δίνει τη δυνατότητα να μιλάμε για ένα «παμποντιακό» ρεπερτόριο στο οποίο έχουν θέση όλοι οι Πόντιοι όπως ακριβώς συμβαίνει και στους συλλόγους τους παρότι η τοπικότητα δεν παύει να υφίσταται. Το χορευτικό μέρος των εκδηλώσεων, που αναλύθηκαν, δίνει ένα «διατοπικό πλουραλισμό» και συμβάλλει, ως ένας «νοητός τόπος», στην ανασύσταση της μνήμης. Η επιλογή του κοινού ρεπερτορίου στη διάρκεια των παραστάσεων λειτουργεί αμφίδρομα. Από τη μια πλευρά είναι αποτέλεσμα της κοινής ταυτότητας και από την άλλη συμμετέχει στη διαμόρφωσή της από τα μέλη της ομάδας και από τους ξένους. Πρόκειται για μια σύγχρονη τοπογραφία, μια προσέγγιση του χώρου στο φαντασιακό επίπεδο, αφού οι περισσότεροι Πόντιοι έχουν τις ιδιαίτερες πατρίδες καταγωγής τους από τον Πόντο στις μνήμες τους μέσα από τις αφηγήσεις των προγόνων τους στο βαθμό βέβαια που μπορεί να συμβαίνει αυτό έπειτα από ενενήντα (90) περίπου χρόνια βίωσης μιας νέας τοπικότητας.

Τα ονόματα των χορών βοηθούν με τη σειρά τους τη μνήμη μιας και αρκετά από αυτά αναφέρονται σε τοπωνύμια. Κατά τη διάρκεια των παραστάσεων ο παρουσιαστής μιλά για το ταξίδι στο οποίο μας πηγαίνει το κάθε συγκρότημα και πως θα μας μεταφέρει από τον ανατολικό στο δυτικό Πόντο και αντίστροφα περνώντας από τις πόλεις που δίνουν το όνομά τους στους χορούς που θα παρακολουθήσουν κάθε φορά οι θεατές. Ακόμη και όταν το όνομα δε σχετίζεται με τον τόπο προέλευσης του χορού πάντα αναφέρεται αυτός από τους παρουσιαστές.

Τα Τικ της Πάλτσανας, της Τόνγυας, της Κούσερας, τα Ομάλ του Καρς, το Γαρασαρέτκον, τη Τσαϊνικίας, το Τραπεζουντέϊκον, το Κερασουντέϊκον, αλλά και οι χοροί Ανεφορίτσα, Μουζενίτκον, Σερανίτσα, Κιμισχαναλίδικον, Σαμψόν, Κόνιαλι, Τρυγόνα Ματσούκας, Από παν κεκά Ματσούκας και Από παν κεκά Ακ Νταγ Μαντέν κ.α. επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη. Με τον τρόπο αυτό μέσα από τις βιβλιογραφικές καταγραφές των χορών, από ιδιώτες ή συλλόγους, και την εμφάνισή τους σε εκδηλώσεις μεγάλης εμβέλειας όλοι οι Πόντιοι και οι τόποι καταγωγής τους αποκτούν τη θέση τους στην κοινή χορευτική ταυτότητα της ομάδας.

Το ρεπερτόριο των Ποντιακών συλλόγων είναι διευρυμένο σε σχέση με το παρελθόν και ενσωματώνει χορούς από όλες τις γεωγραφικές περιφέρειες του Πόντου αντικατοπτρίζοντας την κοινή ταυτότητα και καθιστώντας πιο ενωμένο και δυνατό τον οργανωμένο ποντιακό χώρο. Αυτό όμως που προκύπτει στις τρεις εκδηλώσεις που αναλύθηκαν είναι πως, όπου είναι δυνατό και δεν το απαγορεύει η οργανωτική

επιτροπή, τα συγκροτήματα για να πετύχουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα δε διστάζουν να επαναλάβουν τους πιο δυναμικούς χορούς και ειδικά το Σέρα, το Κότσαρι, και τη Σερανίτσα.

Η επανάληψη μέρους του ρεπερτορίου λειτουργεί ως μυητική διαδικασία που εντάσσει τα μέλη στην ομάδα. Επιπλέον δε φαίνεται να κουράζει χορευτές και θεατές, αλλά αποτελεί συνηθισμένη πρακτική των συγκροτημάτων. Μέσα από αυτήν η ομάδα διαπραγματεύεται την ταυτότητά της, εκθέτει τον εαυτό της και μας δίνει σημαντικό βήμα ανάγνωσής της. Η παρουσίαση χορών γνωστών και με μεγάλη συμβολική αξία καταδεικνύει την ποιότητα του συγκροτήματος. Ο πρόεδρος ενός συλλόγου στο πανηγύρι της Σουμελά το 2001 μου είπε χαρακτηριστικά: «ελπίζω του χρόνου να μπορούμε να χορεύουμε και το Σέρρα». Από την άλλη πλευρά, η ρήση αυτή δηλώνει την επιθυμία να προβληθεί στην σκηνή ότι καλύτερο έχει η ομάδα. Την τάση αυτή μπορούμε να την καταλάβουμε από τη σημασία που έχουν για τις τοπικές κοινωνίες χοροί ως «δείκτες ταυτότητας»²⁵ με δυνατότητα να αποτελούν «σύμβολα ταύτισης» μιας και η αξία τους δεν αμφισβητείται από κανέναν²⁶.

Η ρητορική των Ποντίων

Στις εκδηλώσεις σύμφωνα με τα λόγια μέλους διοργανωτή συλλόγου σε μια από αυτές «σφυρηλατείται η ενότητα του ποντιακού χώρου». Όσα συμβαίνουν στη διάρκειά τους δεν είναι απλά η προσπάθεια αναβίωσης μιας παλαιότερης παράδοσης. Αντίθετα οι Πόντιοι έχουν την αίσθηση ότι «είναι εθνικής σημασίας», όπως χαρακτηριστικά λέει ο παρουσιαστής στα Σούρμενα. Ακόμη και όταν πρόκειται για εκδηλώσεις που ως αφορμή έχουν το θρησκευτικό γεγονός, όπως στο πανηγύρι της Παναγίας το 15αύγουστο και το ποντιακό πανούρ (πανηγύρι) του Αγ. Θωμά, οι διεκδικήσεις του οργανωμένου ποντιακού χώρου επανέρχονται από τον παρουσιαστή και τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων σε όλη τους τη διάρκεια.

Ο συνοδευτικός λόγος δεν απέχει πολύ από τον τρόπο που οι Πόντιοι παρουσιάζουν συνολικά την ταυτότητά τους στα βιβλία, τις ανακοινώσεις, αλλά και τα πρακτικά των παγκοσμίων συνεδρίων που πραγματοποιούν. Έτσι το ζήτημα της γενοκτονίας και η απαίτηση συγνώμης από τη μεριά της Τουρκίας, η θέση για τα διπλωματικά παιχνίδια των μεγάλων δυνάμεων (εποίκαν εμάς ανταλλάξιμους) καθώς και οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν τα πρώτα χρόνια της προσφυγιάς, η εργατικότητα και η

προοδευτικότητά τους, η απουσία της πολιτείας και φυσικά το ζήτημα των νεοπροσφύγων από τις χώρες της πρ. Σοβιετικής ένωσης και των προβλημάτων τους, που είναι ιδιαίτερα έντονα στις μέρες μας, έχουν ξεχωριστή θέση στις εκδηλώσεις.

Κατά τη διάρκειά τους οι Πόντιοι διεκδικούν για την ομάδα πράγματα που θεωρούν ότι δεν αναγνωρίζονται με σαφήνεια. Αυτό που προβάλλεται ιδιαίτερα είναι το ένδοξο παρελθόν με τις πανάρχαιες ρίζες που επιβεβαιώνεται μέσα από τη γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και φυσικά διαμέσου και της μουσικής, του τραγουδιού και κυρίως του χορού. Ο τελευταίος ως πολιτιστικό αγαθό συμβάλλει στη διαμόρφωση της κοινής μνήμης και ταυτότητας και αποτελεί μέρος της ρητορικής της ομάδας ενισχύοντας τον επίσημο λόγο και τις διεκδικήσεις της.

Οι καλλιτεχνικές εμφανίσεις των συγκροτημάτων δεν έρχονται απλά να καλύψουν το χρόνο δίνοντας μια ευχάριστη και ταυτόχρονα νοσταλγική νότα. Το καθαυτό καλλιτεχνικό μέρος και οι εμφανίσεις των χορευτικών συγκροτημάτων ενισχύονται με τη ρητορική των Ποντίων για τους χορούς τους. Ο παρουσιαστής στη διάρκεια των εκδηλώσεων αναφέρεται στην ιστορική αξία και τη συμβολική σημασία του Σέρρα επαναλαμβάνοντας το όνομα Πυρρίχιος και λέγοντας ότι «εμείς φέραμε το χορό ως τις μέρες μας».

Η τάση αυτή προβολής του Σέρρα μέσα και από τη μετονομασία του σε Πυρρίχιο ήρθε από τους Πόντιους ως «προσχηματική αντανάκλαση» στις αρνητικές απόψεις των πρώτων χρόνων της εγκατάστασης από τους ντόπιους²⁷. Επιπλέον τονίζεται η σημασία της κίνησης και δίνεται έμφαση στα δυναμικά στοιχεία της όταν εκφράζονται απόψεις του τύπου «εμείς χορεύουμε δυναμικά», «έχουμε τα κότσια», τη «γη κατατρυπένουμε με αλέτρι και χορό» και χαρακτηρίζονται τα κορίτσια ως «Αμαζόνες».

Γύρω από αυτό το σκηνικό στρέφεται όλη η εικόνα που διαμορφώνεται για τη χορευτική ταυτότητα των Ποντίων. Στη δημιουργία της συνέβαλαν αναφορές τόσο μελών της κοινότητας, αλλά και απόψεις μη Ποντίων. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι υπάρχει μια κανονικότητα σε αυτά που συμβαίνουν στις εκδηλώσεις. Ακόμη και σήμερα μετά από δέκα περίπου χρόνια από την πρώτη καταγραφή στα Σούρμενα κάποια πράγματα από την πλευρά της οργάνωσης και του παρουσιαστή είναι ακριβώς τα ίδια. Αυτό δείχνει πως, έστω και αν κάποιοι χοροί αλλάζουν, τα συγκροτήματα συνθέτουν τις παραστάσεις τους δίνοντας έμφαση σε ένα επιλεγμένο,

κοινό και ομογενοποιημένο ρεπερτόριο που προέρχεται από όλες τις περιοχές του Πόντου και συνδυαζόμενο με το συνοδευτικό λόγο προσδιορίζει τις εκδηλώσεις δίδοντας τους διεκδικητικό χαρακτήρα.

Συμπερασματικά

Από όσα προηγήθηκαν είναι δυνατό να δούμε τους συλλόγους των Ποντίων και τις εκδηλώσεις τους όχι μόνο ως «τεχνητούς βιότοπους» για το χορό, όπως εύστοχα έχει χαρακτηρίσει τους χορευτικούς ομίλους ο Αυδίκος²⁸, αλλά ως σύγχρονες μορφές έκφρασης της ομάδας που μέσα από αυτές προβάλλει τον εαυτό της προς τα μέλη της, τους άλλους και τον κόσμο. Πρόκειται δηλαδή για χώρους όπου η χορευτική κληρονομιά όχι απλά αναβιώνει, αλλά και διαμορφώνεται επαναπροσδιορίζοντας με τη σειρά της τη συλλογική ταυτότητα της ομάδας.

Δίνοντας το λόγο στο χορό και στα δρώμενα που λαμβάνουν χώρα στη σκηνή είναι δυνατό να κατανοήσουμε τη διαδικασία με την οποία ο οργανωμένος ποντιακός χώρος παίρνοντας τη σκυτάλη από το έθνος-κράτος και την επίσημη εκδοχή προβάλλει κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων μέσα από τη χορευτική του ταυτότητα τη δική του ερμηνεία για την ιστορία. Οποσδήποτε ο τρόπος που το κράτος βλέπει τον τοπικό πολιτισμό ασκεί επίδραση στο πως διαμορφώνεται και προβάλλεται αυτός από την ομάδα²⁹ στην περίπτωση μας μέσα και από τη δράση των πολιτιστικών συλλόγων. Στο πλαίσιο των εκδηλώσεών τους οι Πόντιοι, για να χρησιμοποιήσουμε τον ορισμό του Lindstrom για την παράδοση, επαναδιαπραγματεύονται τη χορευτική τους ταυτότητα, αναπαράγοντας το παρόν με στοιχεία από το παρελθόν και ειδικά το παρελθόν το επαναδιατυπώνουν με όρους του παρόντος³⁰. Μέσα από αυτή τη διαδικασία επιδιώκουν την «ενεργητική αφομοίωση» τους στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και τον κόσμο.

Βιβλιογραφικές σημειώσεις

- ¹Μερακλής, Μιχάλης: *Λαογραφικά ζητήματα*. Αθήνα 1989, σελ.111.
- ²Shay, Antony: "Parallel traditions: State Folk Dance ensembles and folk dance in 'the field'", in: *31/1 Dance research journal* (1999), 29-52, p.31.
- ³Rombos-Levidis, Marika: "The dynamic of traditional dance as a penetrating force in the formulation of modern Greek ideology and culture", in: Loutzaki, Irene (eds.): *17th Symposium of dance its Socio-Political Aspects. Dance and costume*, Nafplion, 2-14 July 1992. Nafplion 1994, 99-106, p.104.
- ⁴Βλ. Gore, G. & Koutsouba, M., (1994): "'Airport art'" in a sociopolitical perspective: the case of the Greek dance groups of Plaka", in: Loutzaki, Irene (eds.): *17th Symposium of dance its Socio-Political Aspects. Dance and costume*, Nafplion, 2-14 July 1992. Nafplion 1994, 29-34.
- ⁵Νιτσιάκος, Βασίλης: *Χτίζοντας το Χώρο και το Χρόνο*. Αθήνα 2003, σελ. 170.
- ⁶Σκουτέρη-Διδασκάλου, Ελεωνόρα (1996): "Όρια και αντιστάσεις της λαϊκής μνήμης: από τις Πολιτιστικές αναβιώσεις στην πολιτισμική επιβίωση", στο: Βαρβούνης Μανόλης (επιμ.): *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Λαϊκών Δρώμενων*, Κομοτηνή 25-27 Νοεμβρίου 1994, Αθήνα 1996, 131-51, σελ. 144.
- ⁷Δέλτσου, Ελευθερία: "Η οικοτουριστική ανάπτυξη και ο προσδιορισμός της φύσης και της παράδοσης: παραδείγματα από τη βόρεια Ελλάδα", στο: Νιτσιάκος, Βασίλης & Κασίμης Χαράλαμπος (επιμ.): *Ο ορεινός χώρος της βαλκανικής. Συγκρότηση και μετασχηματισμοί*. Αθήνα 2000, 231-48, σελ.240.
- ⁸Κακάμπουρα-Τίλη, Ρέα: "Από τη συλλογή λαογραφικού υλικού στη διαθεματική προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού. Η καθοδήγηση των πανεπιστημιακών λαογράφων και η ανταπόκριση των δασκάλων", στο: 40 *Λαογραφία* (2006), 175-91, σελ.176.
- ⁹Hoeburger, Felix: "Once again: on the concept of 'folk dance'", in: *20 journal of the international folk music council* (1968), 25-35, p.30-1.
- ¹⁰Ζωγράφου, Μάγδα: *Ο Χορός στην Ελληνική παράδοση*. Αθήνα 1999, σελ.126.
- ¹¹Μερακλής, Μιχάλης: "Πρώτες απαραίτητες σκέψεις για τη λειτουργία του μελετώμενου θεσμού", Βαρβούνης, Μανόλης (επιμ.): *Πρακτικά Α' Συνεδρίου Λαϊκών Δρώμενων*, Κομοτηνή 25-27 Νοεμβρίου 1994, Αθήνα 1996, 31- 6, σελ. 32.
- ¹²Λέκκας, Παντελής: *Εθνικιστική ιδεολογία*. Αθήνα 1996, σελ.74.
- ¹³Νιτσιάκος, Βασίλης: "Η διαχείριση της εθνικής ταυτότητας μέσω της μουσικοχορευτικής παράδοσης. Ένα παράδειγμα από την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας", στο: Πανοπούλου, Καλλιόπη (επιμ.): *3^ο πανελλήνιο συνέδριο λαϊκού πολιτισμού. «Μελωδία- Λόγος- Κίνηση»*, Σέρρες, 15-16-17 Οκτωβρίου 2004. Σέρρες 2004, 363-72, σελ.364.
- ¹⁴Παπαταξιάρχης, Ευθύμιος: "Περί της πολιτισμικής κατασκευής της ταυτότητας", στο: Παναγιώτης, Παύλος (επιμ.): *Περί Κατασκευής*. Αθήνα 1996, 197-216, σελ.197.
- ¹⁵Αναλυτικότερα βλ. Κελεσιδής, Πολύκαρπος: *Χορευτικές πρακτικές των Ποντίων στη σύγχρονή τους εκδοχή*. Διδακτορική διατριβή, Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2007.
- ¹⁶Τα προσφυγικά κύματα εξακολουθούν από τότε μέχρι και σήμερα από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ιδιαίτερα τις χρονολογίες 1937-9, 1954, 1966-67, 1985 έως και σήμερα.
- ¹⁷Βεργέτη, Μαρία: *Από τον Πόντο στην Ελλάδα. Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*. Θεσσαλονίκη 1994, σελ.296.
- ¹⁸Δέλτσου, Ελευθερία: "Ποντιακές μνήμες, σύλλογοι και πολιτική: Η δημόσια διαμόρφωση και η σημασία της μνήμης των Ποντίων προσφύγων του 1922 στη Θεσσαλονίκη του 2000", στο: Γούναρης, Βασίλης & Μιχαηλίδης, Ιάκωβος (επιμ.): *Πρόσφυγες στα βαλκάνια. Μνήμη και ενσωμάτωση*. Αθήνα 2004, 253-85, σελ.273.
- ¹⁹Ζωγράφου, Μάγδα: *Λαογραφική ανθρωπολογική προσέγγιση του Σέρα-χορού των Ποντίων*. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1989, σελ.114.
- ²⁰Παπαδόπουλος, Γεώργιος: "Παρουσία και δράση σωματείων βορείου Ελλάδος", στο: Ευφραϊμίδης, Παναγιώτης (επιμ.): *Πρακτικά Α' Παγκόσμιου συνεδρίου ποντιακού ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη, 7-14 Ιουλίου 1985. Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 225-31, σελ. 227.
- ²¹Το αίτημα για διεθνή αναγνώριση της γενοκτονίας τέθηκε επίσημα στο Β' Παγκόσμιο συνέδριο του ποντιακού ελληνισμού το 1989 και σε ένα πρώτο επίπεδο ικανοποιήθηκε με την καθιέρωση από το ελληνικό κοινοβούλιο της 19^{ης} Μαΐου ως ημέρας μνήμης.
- ²²Κουτσογιαννόπουλος, Δημήτριος: "Οι Ποντιακοί Χοροί", στο: 28 *Αρχαίον Πόντου* (1966-67), 72-123.
- ²³Για τους χορούς του Κιουμούς Ματέν βλ. Κελεσιδής Πολύκαρπος: "Η Μουσικοχορευτική παράδοση των Ελλήνων του Μεταλλείου Σιμ, στο: 45 *Αρχαίον Πόντου* (1994), 149-71.

---

²⁴Ενδεικτικά βλ. Ζουρνατζίδης, Νίκος: *Χορευτικές διαδικασίες και χοροί του Πόντου. Συμβολή στην έρευνα του ποντιακού χορού*. Αθήνα 1999 και Μωυσίδης, Κυριάκος: “Χοροί του Πόντου”, στο: *Εγκυκλοπαίδεια του ποντιακού ελληνισμού*, τόμ.11, Θεσσαλονίκη 2007, 343-81.

²⁵Royce Peterson, Anya: *Η ανθρωπολογία του χορού*. Αθήνα 2005, σελ.154.

²⁶Για έναν ορισμό των συμβόλων βλ. Μπενέκος, Δημήτριος: “Διατήρηση της παράδοσης και της πολιτισμικής ετερότητας στους κόλπους της ελληνικής ομογένειας της Γερμανία”, στο: *40 Λαογραφία* (2006), 163-73, σελ. 169-71.

²⁷Ζωγράφου: *Χορός*, σελ.62.

²⁸Αυδίκος, Ευάγγελος: “Πανηγύρια και χορευτικοί όμιλοι: βίωση και αναβίωση της παράδοσης”, στο: Αυδίκος, Ευάγγελος & Λουτζάκη, Ρένα & Παπακόστας, Χρήστος (επιμ.): *Χορευτικά Ετερόκλητα*. Αθήνα 2004, 203-211, σελ.210.

²⁹Ζωγράφου, Μάγδα: “Επινοήσεις και παραγνωρίσεις στην κατασκευή της ελληνικής χορευτικής ταυτότητας”, στο: Πανοπούλου, Καλλιόπη (επιμ.): *3^ο πανελλήνιο συνέδριο λαϊκού πολιτισμού. «Μελωδία- Λόγος- Κίνηση»*, Σέρρες, 15-16-17 Οκτωβρίου 2004. Σέρρες 2004, 155-67, σελ.158.

³⁰Βλ. Hanson, Allan: “The Making of the Maori: Culture Invention and Its Logic”, in: *91/4 American Anthropologist* (1989), 890-902, p. 890.